

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISHDA INNOVATSION KREDITLASH INSTRUMENTLARIDAN FOYDALANISH

Ergashev Otamurod Tashtemirovich

TDIU., mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22669072>

Qabul qilindi: 1-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 8-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 9-sentabr 2026-yil

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadbirkorlik faoliyatining kengayishi yangi ish o'rinlarini yaratish, ishlab chiqarish va xizmatlar hajmini oshirish, innovatsiyalarni joriy etish hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Biroq tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini faqat an'anaviy bank kreditlari hisobidan qondirish zamonaviy iqtisodiyot talablariga to'liq javob bermaydi. Ayniqsa, kichik biznes, yangi tashkil etilgan korxonalar va innovatsion loyihalar yuqori risk darajasi hamda yetarli garov ta'minotiga ega emasligi sababli an'anaviy kreditlash imkoniyatlaridan cheklangan holda foydalanadi. Shu sababli innovatsion kreditlash instrumentlarini rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biridir.

Innovatsion kreditlash instrumentlari deganda tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy ehtiyojlarini zamonaviy texnologiyalar, yangi risk-baholash usullari va moslashuvchan moliyaviy mahsulotlar asosida qondirishga qaratilgan kreditlash mexanizmlari tushuniladi. Ularga raqamli kreditlash, onlayn mikrokreditlar, avtomatlashtirilgan kredit skoringi, pul oqimlariga asoslangan kreditlash, faktoring, ta'minotsiz yoki muqobil ta'minot asosidagi kreditlar hamda platformaviy moliyalashtirish kabi instrumentlarni kiritish mumkin. Mazkur vositalarning asosiy afzalligi kredit olish jarayonini soddalashtirish, moliyaviy xizmatlarning tezkorligini oshirish va tadbirkorlarning kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat.

An'anaviy kreditlashda qarz oluvchining kreditga layoqatliligi ko'pincha garov qiymati, moliyaviy hisobotlar va kredit tarixiga asoslangan holda baholanadi. Bunday yondashuv barqaror faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun samarali bo'lsa-da, yangi tashkil etilgan yoki innovatsion bizneslar uchun muayyan cheklovlarni yuzaga keltiradi. Innovatsion kreditlashda esa korxoning real pul oqimlari, bank operatsiyalari, elektron savdo hajmi, soliq intizomi va boshqa moliyaviy ko'rsatkichlardan foydalanish orqali kreditga layoqatlilikni aniqlash imkoniyati mavjud. Natijada garov aktivlari cheklangan, biroq barqaror daromadga ega tadbirkorlarni ham kreditlash imkoniyati oshadi.

Raqamlashtirish innovatsion kreditlashning rivojlanishida alohida ahamiyatga ega. Banklarning raqamli platformalari orqali kredit arizasini masofadan topshirish, mijozni identifikatsiya qilish, hujjatlarni elektron shaklda qabul qilish va kredit qarorini avtomatik ravishda shakllantirish mumkin. Bu jarayon kredit olish uchun sarflanadigan vaqt va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi. Shuningdek, avtomatlashtirilgan kredit skoring tizimlari inson omilini qisqartirib, qarz oluvchilarning risk darajasini standartlashtirilgan mezonlar asosida baholash imkonini beradi.

Innovatsion kreditlash instrumentlarining yana bir muhim jihati — kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy inklyuziyani kengaytirishidir. Moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati

cheklangan hududlarda faoliyat yurituvchi tadbirkorlar uchun masofaviy kreditlash va raqamli bank xizmatlari muhim imkoniyat yaratadi. Bunda tadbirkorning bank filialiga tashrif buyurishi va ko'plab hujjatlarni taqdim etishi zarurati kamayadi. Shu tariqa innovatsion moliyaviy texnologiyalar hududiy va institutsional cheklovlarni qisqartirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda tadbirkorlikni moliyalashtirish tizimini rivojlantirish jarayonida ham raqamli bank xizmatlari va zamonaviy kredit mahsulotlarining ahamiyati ortib bormoqda. Tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga turli kredit mahsulotlari taklif qilinmoqda. Shu bilan birga, tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda davlat kafolatlari, foiz subsidiyalari va imtiyozli kreditlash mexanizmlarining innovatsion kreditlash vositalari bilan uyg'unlashtirilishi moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishi mumkin.

Biroq innovatsion kreditlash instrumentlarini joriy etish yangi turdagi risklarni ham yuzaga keltiradi. Raqamli ma'lumotlardan foydalanish ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligini ta'minlashni talab qiladi. Avtomatlashtirilgan skoring tizimlarida foydalaniladigan algoritmlarning sifati kredit qarorlarining haqqoniyligiga ta'sir qilishi mumkin. Shuningdek, raqamli kreditlashning tezkorligi ayrim hollarda tadbirkorlarning ortiqcha kredit yuklamasiga tushib qolish xavfini oshiradi. Shu sababli innovatsion kreditlash mexanizmlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, prudensial nazorat va iste'molchi hamda tadbirkorlarning moliyaviy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlarini ham takomillashtirish zarur.

Innovatsion kreditlash instrumentlaridan foydalanishda kredit risklarini boshqarish alohida ahamiyatga ega. Banklar yangi ma'lumotlar manbalaridan foydalanish orqali qarz oluvchining moliyaviy holatini chuqurroq baholashi, kredit portfelini diversifikatsiya qilishi va muammoli kreditlar yuzaga kelishining oldini olishi mumkin. Shu bilan birga, innovatsion kreditlash an'anaviy kreditlashni to'liq almashtiruvchi emas, balki uni to'ldiruvchi mexanizm sifatida qaralishi lozim.

Shunday qilib, tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda innovatsion kreditlash instrumentlaridan foydalanish moliyaviy resurslarga kirishni kengaytirish, kreditlash jarayonlarini tezlashtirish, bank xarajatlarini kamaytirish va tadbirkorlik faoliyatining investitsion imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur yo'nalishning samarali rivojlanishi raqamli infratuzilmani takomillashtirish, zamonaviy kredit skoring tizimlarini joriy etish, muqobil ma'lumotlardan foydalanish va kredit risklarini boshqarish metodologiyasini takomillashtirishni talab etadi.

Tadqiqot natijalari tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda innovatsion kreditlash instrumentlaridan foydalanish zamonaviy moliyaviy tizimning muhim rivojlanish yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatadi. An'anaviy kreditlash mexanizmlarida mavjud bo'lgan garov ta'minoti, kredit tarixi, hujjatlashtirish va kredit olish jarayonining uzoq davom etishi bilan bog'liq cheklovlarni innovatsion moliyaviy texnologiyalar yordamida sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun raqamli kreditlash, avtomatlashtirilgan skoring va pul oqimlariga asoslangan moliyalashtirish mexanizmlari muhim amaliy ahamiyatga ega.

Innovatsion kreditlashning asosiy afzalligi kredit olish jarayonini tezlashtirish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat. Raqamli platformalar orqali kredit arizasini topshirish, masofadan identifikatsiya qilish va kredit qarorini avtomatlashtirilgan tarzda qabul qilish bank xizmatlarining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, banklarning operatsion xarajatlari kamayib, tadbirkorlarning vaqt va tranzaksiya xarajatlari qisqaradi. Bu esa kichik biznesning moliyaviy resurslardan foydalanish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Innovatsion kreditlashda muqobil ma'lumotlardan foydalanish alohida istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Tadbirkorning bank hisobvaraqlaridagi aylanmasi, elektron to'lovlari, soliq intizomi va boshqa qonuniy moliyaviy ma'lumotlarini tahlil qilish orqali uning real kreditga layoqatligini aniqlash mumkin. Bunday yondashuv yetarli garovga yoki uzoq kredit tarixiga ega bo'lmagan tadbirkorlarning moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Avtomatlashtirilgan kredit skoring tizimlari ham kreditlash samaradorligini oshirishning muhim vositasidir. Mazkur tizimlar katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilib, qarz oluvchining kredit riskini baholash imkonini beradi. Biroq skoring modellarining samaradorligi ularga kiritilayotgan ma'lumotlarning sifati va algoritmlarning to'g'ri ishlab chiqilishiga bog'liq. Shu sababli banklar kredit skoring modellarini muntazam ravishda qayta kalibrlashi, ularning aniqligi va barqarorligini nazorat qilib borishi lozim.

Innovatsion kreditlashning rivojlanishi bilan bir qatorda yangi risklarni boshqarish masalasi ham dolzarb bo'lib qoladi. Raqamli kreditlashning yuqori tezligi kredit oluvchilarning ortiqcha qarzдорlikka tushish xavfini oshirishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli ma'lumotlarning himoyasi, kiberxavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlardan qonuniy foydalanish masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli innovatsion kreditlashni rivojlantirishda texnologik taraqqiyot bilan bir qatorda samarali risk-menejment va tartibga solish mexanizmlarini shakllantirish zarur.

Tadbirkorlik subyektlarini innovatsion kreditlashda davlat va xususiy sektor hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan kredit kafolatlari, foiz subsidiyalari va boshqa qo'llab-quvvatlash instrumentlarining taqdim etilishi banklarning innovatsion va yuqori riskli loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq davlat ko'magidan foydalanishda uning manzilliligi va natijadorligini ta'minlash lozim. Davlat mablag'lari xususiy moliyalashtirishni siqib chiqarmasdan, aksincha, banklar va investorlarning tadbirkorlik loyihalariga kapital kiritishini rag'batlantirishi kerak.

Innovatsion kreditlash instrumentlaridan foydalanish kichik biznesning moliyaviy inklyuziyasini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, bank infratuzilmasi nisbatan rivojlanmagan hududlarda masofaviy va raqamli moliyaviy xizmatlar tadbirkorlarning kredit resurslariga kirishini yaxshilashi mumkin. Shu sababli raqamli infratuzilmani rivojlantirish, internet va elektron to'lov xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish innovatsion kreditlashning institutsional asosini mustahkamlaydi.

Kelgusida innovatsion kreditlash instrumentlarini rivojlantirishda raqamli kreditlash, sun'iy intellekt asosidagi skoring, pul oqimlariga asoslangan kreditlash, faktoring va muqobil ta'minot mexanizmlarini o'zaro integratsiya qilish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv tadbirkorlik subyektlarining turli moliyaviy ehtiyojlariga moslashgan kredit mahsulotlarini yaratish imkonini beradi. Shu bilan birga, banklar kredit mahsulotlarini tadbirkorlik subyektlarining biznes hajmi, faoliyat turi va hayotiy sikliga moslashtirishi kerak.

Umuman olganda, innovatsion kreditlash instrumentlari tadbirkorlikni moliyalashtirish tizimining samaradorligini oshirish, kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va bank xizmatlarini raqamlashtirishning muhim vositasidir. Ushbu mexanizmlarning rivojlanishi banklar uchun operatsion xarajatlarni kamaytirish va kredit risklarini aniqroq baholash, tadbirkorlar uchun esa tezkor va qulay moliyalashtirish imkoniyatlarini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarini innovatsion kreditlashni rivojlantirish uchun raqamli moliyaviy infratuzilmani takomillashtirish, muqobil ma'lumotlardan foydalanishning huquqiy asoslarini mustahkamlash, kredit skoring tizimlarini modernizatsiya qilish, kiberxavfsizlikni ta'minlash va davlat kafolatlari mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Natijada tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari kengayib, investitsion faollik va iqtisodiy o'sish uchun yanada qulay sharoitlar shakllanadi.